

KOMIL INSON G‘OYASI: FALSAFIY TAHLIL

Davidova Gulnoza Mirzakarimovna

Farg‘ona ICHSHUI maxsus texnikum o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada komil inson g‘oyasining falsafiy asoslari, uning tarixiy ildizlari va zamonaviy ahamiyati keng tahlil etiladi. Maqolada sharq va g‘arb falsafiy an‘analarida komil insonning talqin etilishi, shuningdek, O‘zbek milliy qadriyatlari kontekstida bu g‘oyaning tutgan o‘rni yoritib beriladi. Falsafiy nuqtai nazardan komil inson g‘oyasi insonning ma'naviy-axloqiy kamolotini, intellektual va ijtimoiy rivojlanishini o‘z ichiga oluvchi yaxlit tushuncha sifatida ko‘rib chiqiladi. Zamonaviy ta'lim tizimida komil inson shakllantirishning usullari va yo‘nalishlariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: komil inson, falsafa, ma'naviyat, axloqiy kamolot, sharq falsafasi, insonparvarlik, ta'lim, milliy qadriyatlar, intellektual rivojlanish, ruhiy poklik.

Аннотация. В данной статье проводится философский анализ идеи совершенного человека, её исторических корней и современного значения. Рассматривается интерпретация образа совершенного человека в восточной и западной философских традициях, а также роль этой идеи в контексте узбекских национальных ценностей. С философской точки зрения идея совершенного человека рассматривается как целостная концепция, охватывающая духовно-нравственное совершенство, интеллектуальное и социальное развитие личности. Особое внимание уделяется методам и направлениям формирования совершенного человека в современной системе образования.

Ключевые слова: совершенный человек, философия, духовность, нравственное совершенство, восточная философия, гуманизм, образование, национальные ценности, интеллектуальное развитие, духовная чистота.

Abstract. This article provides a philosophical analysis of the idea of a perfect human being, its historical roots, and its contemporary significance. The article examines the interpretation of the perfect person in Eastern and Western philosophical traditions, as well as the role of this idea in the context of Uzbek national values. From a philosophical standpoint, the concept of the perfect human being is considered a holistic notion encompassing spiritual and moral perfection, intellectual and social development of the individual. Special attention is given to the methods and directions of cultivating the perfect human being within the modern educational system.

Keywords: perfect human being, philosophy, spirituality, moral perfection, Eastern philosophy, humanism, education, national values, intellectual development, spiritual purity.

KIRISH

Insoniyat tarixi davomida eng ulug‘ va murakkab muammo - bu komil inson qiyofasini belgilash va unga erishish yo‘llarini izlash bo‘lib kelgan. "Komil inson" tushunchasi nafaqat falsafiy kategoriya, balki madaniy, ijtimoiy va ma'naviy ideal sifatida har bir davrda yangicha mazmun kasb etgan. Qadimgi Yunon faylasuflaridan tortib, O‘rta Osiyo mutafakkirlarigacha, G‘arb renessans davri faylasuflaridan zamonaviy ekzistensializm namoyandalarigacha - barchasi o‘z davri nuqtai nazaridan komil insonning mohiyatini anglab yetishga harakat qilishgan.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy istiqlol mafkurasi doirasida komil inson g‘oyasi davlat siyosatining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Yurtboshimiz tomonidan ilgari surilgan "komil inson" konsepsiyasi faqat siyosiy shior emas, balki chuqur falsafiy asosga ega bo‘lgan ma'naviy dasturdir. Birinchi

Prezident Islom Karimov asarlarida, keyinchalik esa Shavkat Mirziyoyevning islohotlar strategiyasida inson kamoloti va barkamol avlod tarbiyasi markaziy o‘rinni egallaydi.

Ushbu maqolaning maqsadi komil inson g‘oyasini falsafiy jihatdan chuqur tahlil qilish, uning tarixiy ildizlarini aniqlash, sharqona va g‘arbona talqinlarini qiyosiy o‘rganish hamda zamonaviy jamiyat va ta'lim tizimidagi ahamiyatini ko‘rsatib berishdan iborat.

KOMIL INSON G‘OYASINING TARIXIY ILDIZLARI

Komil inson g‘oyasi falsafa tarixida turli shaklda namoyon bo‘lgan. Qadimgi Gretsiyada Platon "mutlaq yaxshilik" g‘oyasiga intiluvchi donishmand faylasuf obrazini yaratdi. Uning talqinida komil inson - bu aql, iroda va his-tuyg‘ularning uyg‘un muvozanatini saqlay olgan shaxsdir. Aristotel esa "eudaimonia" - ya'ni baxt-saodatga erishgan, fazilatli hayot kechiruvchi insoni komillik timsoli deb hisoblagan. Stoik faylasuflar uchun esa komil inson - hissiyotlarini nazorat qila oladigan, taqdirga tan beruvchi oqil kishidir.

Islom falsafasida "al-inson al-komil" tushunchasi alohida o‘rin tutadi. Tasavvuf falsafasining buyuk namoyandasi Ibn Arabiy (1165-1240) o‘zining "Fusus al-hikam" asarida komil insonni ilohiy sifatlarni to‘liq aks ettiruvchi mavjudot sifatida talqin etadi. Uning nazariyasiga ko‘ra, komil inson - Allohning zot va sifatlarini o‘zida mujassam etgan, borliqning mohiyatini idrok eta olgan shaxsdir. Bu g‘oya keyinchalik Jaloliddin Rumiy, Hofiz Sheroziy va boshqa mutafakkirlar ijodida yangicha ifodasini topdi.

O‘rta Osiyo falsafasida Abu Nasr Forobiy (873-950) komil insonni "fozil shahar" ning boshlig‘i sifatida tasvirlab, unga bir qancha talablar qo‘ygan: chuqur aql, kuchli xotira, keskin zehn, adolatli tabiiy moyillik, sodiq til va jasurlik. Forobiy uchun komil inson - jamiyatni yaxshilikka boshlovchi, ilm va fazilatni o‘zida uyg‘unlashtirgan rahbar shaxsdir. Ibn Sino (980-1037) esa komil insonni tibbiyot,

falsafa, matematika va musiqa ilmlarini puxta egallagan universal bilimdon deb hisoblagan. Abu Rayhon Beruniy ham o'zining ilmiy merosida komil insonga xos xususiyatlar - kuzatuvchanlik, solishtirish, xulosalar chiqarish - ni alohida ta'kidlagan.

SHARQ FALSAFASIDA KOMIL INSON

Sharq falsafiy an'anasida komil inson g'oyasi ko'proq axloqiy va ma'naviy komolot nuqtai nazaridan ko'rib chiqilgan. O'zbek adabiyoti va falsafasining buyuk namoyandasi Alisher Navoiy (1441-1501) o'zining g'azaliyoti va dostonlarida insonning ma'naviy yuksakligini ulug'lagan. Navoiy uchun komil inson - ilm egasi, adolatli, mehr-oqibatli, vatanparvar va o'z xalqiga fidoyi bo'lgan shaxsdir. "Xamsa" sida tasvirlangan qahramonlar orqali u komillikning turli qirralarini - sevgi, sadoqat, jasurlik, ilmga chanqoqlik - namoyon etadi.

Konfutsiy falsafasida (xitoy an'anasida) "junzi" - oliyjanob inson - komillikning timsolidir. U o'zini doimiy ravishda takomillashtirib boruvchi, jamiyatga foydali, axloqiy qoidalarga qat'iy rioya qiluvchi shaxs sifatida tavsiflanadi. Hind falsafasida esa moksha - ya'ni ruhiy ozodlikka erishish - komillikning oliy ko'rinishi hisoblanadi. Bu barcha an'analarda umumiy bir jihat ko'rinadi: komil inson nafaqat tug'iladi, balki uzluksiz sa'y-harakat va o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida shakllanadi.

Tasavvuf ta'limotida komillikka erishish yo'li - bu "suluk" yo'lidir. Murshid rahbarligida murid ketma-ket bosqichlardan o'tib, o'z nafsini jilovlab, Allohga yaqinlashadi. Bu yo'lda taqvo, tavakkal, qanoat, sabr va shukr eng muhim fazilatlar hisoblanadi. Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband kabi O'rta Osiyo tasavvuf namoyandalaridagi komil inson obrazi - o'z nafsini yenggan, ilohiy haqiqatga yetishgan va odamlarga yo'l ko'rsata oladigan ma'naviy ustod - O'zbek xalqining dunyoqarashida muhim iz qoldirgan.

G'ARB FALSAFASIDA KOMIL INSON: QIYOSIY TAHLIL

G'arb falsafasida komil inson g'oyasi, ayniqsa Uyg'onish davrida yangicha mazmun kasb etdi. Renessans gumanizmi insonni borliqning markaziga qo'yib, uning cheksiz imkoniyatlarini ulug'ladi. Leonardo da Vinci "Vitruvian Man" asarida insonni nafaqat go'zal, balki har jihatdan mukammal mavjudot sifatida tasvirlab berdi. Piko della Mirandola o'zining mashhur "Inson qadr-qimmatini haqida nutq"ida insonni o'z-o'zini yaratuvchi, erkin tanlov egaligi sifatida talqin etdi.

Иммануил Кант falsafasida aql, axloq va estetik his-tuyg'uning uyg'unligi komillikning asosi deb qaraldi. Kant uchun axloqiy kamolot - bu kategorik imperativga, ya'ni umumiy qonun sifatida qabul qilinishi mumkin bo'lgan tamoyilga asoslanib harakat qilishdir. Fridrix Nitssche esa "Urbmensch" - ya'ni "Oliy inson" konsepsiyasini ilgari surib, an'anaviy qadriyatlarni qayta baholash va hayotni ijodiy tasdiqlash qobiliyatiga ega shaxsni ulug'ladi. Garchi Nitsschening konsepsiyasi bahsli bo'lsa-da, u insonning o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish masalasiga yangicha nur sochdi.

Abraham Maslou (1908-1970) ning insoniy ehtiyojlar piramidasida o'z-o'zini to'liq ro'yobga chiqarish (self-actualization) eng yuqori pog'ona hisoblanadi. Maslou tadqiqotlarida komil insonning belgilari aniqlangan: haqiqatni to'g'ri idrok etish, muammolarga mardona yondashish, o'z-o'zicha bo'la olish, ijodkorlik, demokratik xarakter, chuqur shaxslararo munosabatlar. Bu tadqiqotlar sharq va g'arb falsafiy merosining psixologik nuqtai nazardan sintezi hisoblanadi.

KOMIL INSON G'OYASINING FALSAFIY TARKIBIY

QISMLARI

Turli falsafiy an'analarni qiyosiy tahlil qilish asosida komil inson g'oyasining quyidagi asosiy tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

Birinchidan, intellektual kamolot. Komil inson - bu bilimga chanqoq, ilmni doimiy ravishda boyitib boruvchi, tanqidiy fikr yurituvchi shaxs. U faqat ma'lumot

to'plamaydi, balki bilimlarni hayotiy amaliyot bilan bog'lay oladi. Forobiy, Ibn Sino, Beruniy kabi mutafakkirlar bu jihatni ayniqsa ta'kidlashgan.

Ikkinchidan, axloqiy kamolot. Bu - eng asosiy tarkibiy qism. Barcha falsafiy an'analarda komil inson adolatli, halol, mehribon, sabr-qanoatli va boshqalarga g'amxo'r sifatida tasvirlanadi. Axloqiy kamolot - bu nafaqat tashqi xulq-atvor, balki ichki botiniy holat ham hisoblanadi.

Uchinchidan, ma'naviy kamolot. Bu - insonning o'z ichki dunyosi, ruhiy olamini boyitishi, hayotning chuqur ma'nosini anglashidir. Sharq falsafasida bu jihat Allohga yaqinlik, G'arbda esa o'z-o'zini anglash va haqiqatni izlash sifatida ifodalanadi.

To'rtinchidan, ijtimoiy kamolot. Komil inson - o'zi uchun emas, jamiyat uchun yashovchi, atrofda qilargaga foyda keltirishga intiluvchi shaxs. U jamiyatning faol a'zosi bo'lib, o'z bilim va tajribasini avlodlarga o'tkazadi.

Beshinchidan, jismoniy kamolot. Sog'lom tana - sog'lom ruhning maskani. Qadimgi yunon kalosagathiya - ya'ni jismoniy go'zallik va ma'naviy yaxshilikning uyg'unligi - bu qoidani yaxshi ifodalaydi.

KOMIL INSON G'OYASINING ZAMONAVIY AHAMIYATI VA TA'LIM TIZIMIDAGI O'RNI

Globalashuv va texnologik taraqqiyot davri bo'lgan XXI asrda komil inson g'oyasi yangi ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli texnologiyalar insonni ko'plab mexanik ishlardan ozod etayotgan bir paytda, uning ma'naviy, ijodiy va intellektual imkoniyatlariga talab yanada oshmoqda. Sun'iy intellekt rivoji fonida inson o'zining noyob fazilatlari - empatsiya, ijodkorlik, axloqiy mas'uliyat - ni yanada chuqurroq rivojlantirishi zarur bo'lib qolmoqda.

O'zbekistonda ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida komil inson tarbiyasi asosiy maqsad sifatida belgilangan. "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonun va ta'lim sohasidagi islohotlar hujjatlari yoshlarni har tomonlama

rivojlantirish, ularning intellektual, jismoniy va ma'naviy kamolotiga hissa qo'shishni ta'lim muassasalarining asosiy vazifasi deb belgilaydi. Farg'ona ICHSHUI maxsus texnikumida amalga oshirilayotgan pedagogik jarayonda ham komil inson shakllantirishning amaliy usullariga katta e'tibor qaratilmoqda.

Pedagog olimlar P. Yusupova, M. Quronov va boshqalarning tadqiqotlarida ta'lim tizimida komil inson tarbiyalashning samarali usullari ko'rsatilgan: muammoli ta'lim, loyiha usuli, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, milliy qadriyatlarni o'rgatish va ijtimoiy faollikni rag'batlantirish. Bu usullar nafaqat bilim beradi, balki talabalarni mustaqil fikrlovchi, mas'uliyatli va ijodkor shaxslarga aylantiradi.

Komil inson tarbiyasida oilaviy muhit ham beqiyos ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, komillikning poydevori oilada qo'yiladi. Ota-ona namunasi, uy muhitidagi mehribonlik, ilmga hurmat va axloqiy qadriyatlar - bularning barchasi keyingi shaxs shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shuning uchun ham zamonaviy ta'lim paradigmasi oila, maktab va jamiyat hamkorligi asosida komil inson tarbiyalash g'oyasini ilgari surmoqda.

XULOSA

Komil inson g'oyasi - bu insoniyatning eng qadimiy va eng doimiy falsafiy idealidir. Turli davr va madaniyatlarda bu g'oya turlicha talqin etilgan bo'lsa-da, uning mohiyatida bitta umumiy haqiqat yotadi: inson o'z tabiatiga xos bo'lgan eng yaxshi fazilatlarini to'liq namoyon eta olishi, doimo takomillashib borishi va jamiyatga munosib hissa qo'sha olishi mumkin.

Sharq va g'arb falsafiy an'alarining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, komillikning asosiy tarkibiy qismlari - intellektual, axloqiy, ma'naviy, ijtimoiy va jismoniy kamolot - barcha madaniyatlarda universallik kasb etadi. Faqat ularning ifodalanish shakli va tartib ustuvorligi farq qiladi. Bu esa insonning komillikka intilishi barcha xalqlar uchun umumiy bo'lgan universal qadriyat ekanligini tasdiqlaydi.

Zamonaviy O‘zbekistonda komil inson g‘oyasi milliy istiqlol mafkurasining yadrosini tashkil etib, ta'lim islohotlarining asosiy yo‘nalishini belgilaydi. Bu g‘oyaning ro‘yobga chiqishi uchun nafaqat ta'lim muassasalari, balki oila, jamiyat va davlatning birgalikdagi izchil harakati talab etiladi. Pedagoglar va o‘qituvchilar sifatida bizning asosiy vazifamiz - har bir o‘quvchida komillikka intilish istagi va irodasini uyg‘otib, ularga bu yo‘lda yo‘l-yo‘riq ko‘rsatib borishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. - T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. - 224 b.
2. Ibn Sino. Tib qonunlari. - T.: Fan, 1994. - 3 jildlik.
3. Navoiy A. Xamsa. - T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011. - 480 b.
4. Ibn Arabiy. Fusus al-hikam. Arabchadan tarjima va izohlar: M. Yunusov. - T.: Yangi asr avlodi, 2009. - 312 b.
5. Karimov I.A. Barkamol avlod - O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. - T.: Sharq, 1997. - 64 b.
6. Maslow A.H. Motivation and Personality. - New York: Harper & Row, 1954. - 411 p.
7. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. - T.: O‘zbekiston, 2021. - 464 b.
8. Quronov M. Komil inson tarbiyasi muammolari. - T.: Fan va texnologiya, 2015. - 188 b.
9. Yusupova P. Ta'lim tizimida shaxs kamoloti. - T.: Barkamol fayz media, 2019. - 156 b.
10. Platon. Davlat. Yunonchadan tarjima: M. Xayrullayev. - T.: Yangi asr avlodi, 2003. - 448 b.